

КЪМ 80-ГОДИШНИНАТА НА „ГОЛЕМИЯ ТЕРОР“ (1937-1938)

„Големият терор“ – мащабна кампания за масови репресии на граждани, разгърната в СССР през 1937-1938 г. по инициатива на ръководството на СССР и лично на Йосиф Сталин за премахване на реални и потенциални политически опоненти, сплашване на населението, промяна на националната и социална структура на обществото.

Последствията от комунистическия терор в Украйна са унищожаването на политическия, художествен и научен елит, деформацията на обществени връзки, унищожаването на традиционните ценности, разпространяването на социалната депресия и денационализацията.

По време на „Големия терор“ на територията на УССР, според преценките на истори-

ци, 198918 души са осъдени, от които около две трети – към разстрел. Останалите са изпратени в затвори и лагери (други наказания покриват по-малко от 1%, само 0,3% са освободени). През месец март тази година президентът на Украйна Петр Порошенко издаде указ „Относно мерките във връзка с 80-годишнината на Големия терор – масови политически репресии от 1937-1938 г.“.

Основната цел на документа е достойното почитане на паметта на жертвите на „Големия терор“ – масови политически репресии, с което да донесе на украинската и световната общности обективна информация за престъпленията, извършени през XX век от комунистическия тоталитарен режим на територията на Украйна.

БОЛГАРСЬКА
«КОНТРРЕВОЛЮЦИЯ»
НА КИРОВОГРАДСКИНИ

Фабриковани радянскими каральными органами группові кримінальні справи зразка 1937-1938 років, крім інших особливостей, носили, як правило, ще й національне забарвлення. Наприклад, українське. Коли лиху долю визначного поета Миколи Вороного, заарештованого в Новоукраїнці, розділили кілька зовсім незнайомих йому українських селян. Мовляв, всі – націоналісти. Грецьке. Коли мова зайшла про Віктора Лангемака, розстріляного, як і його рідний брат-творець легендарних ракетних установок «Катюша» Георгія, помилково вважаючи, що його прізвище має грецьке походження – Лангемакі, – себто він грек, то разом з ним репресували й кількох кіровоградських греків. Польське... Німецьке... Єврейське... Таким чином легше було виконувати жажливі плани нищення безвинних людей.

Своєю часу автору цих слів на очі потрапив трьохсотсторінковий зшиток кримінальної справи, в якому переважали прізвища болгар-хліборобів з теперішнього Вільшанського району, реабілітованих ще в 50-ті роки минулого століття. Звісно, частині з них закидали участь у так званій «громадянській війні» на боці «класового ворога» або неналежне ставлення до колгоспного будівництва. Виявляється, крім пошуку українських націоналістів, існувала пряма вказівка шукати шпигунів і диверсантів саме серед тутешнього болгарського прошарку населення. «Во втором полугодии 1937 года, – згадував один з безпосередніх учасників репресій, колишній начальник Вільшанського райвідділення НКВД Ястребов, – все начальники районных отделений Одесской области (зрозуміло, йдеться про тодішній адміністративно-територіальний поділ – авт.) были вызваны на оперативное совещание в Одессу. В присутствии секретаря обкома партии, Народный Комиссар Внутренних Дел Украины Успенский (член особливої трійки НКВД СРСР авт.) охарактеризовал международную и внутреннюю обстановку, коснулся активизации иностранных разведывательных органов Германии, Польши, Болгарии, которые по разным каналам направляли в СССР своих опытных агентов-разведчиков для создания резидентур и повстанческих кадров на территории Советского Союза. Он тогда заявил, что, будучи в Москве на приеме у Наркома Внутренних Дел (Миколи Єжова – авт.), получил указание нанести удар по контрреволюционным элементам, состоящим на оперативном учете, и уголовным преступникам, дабы они, в случае осложнения международной обстановки, не смогли стать подсобной и опорной силой врага. Были даны подробные указания о порядке формирования материалов на арест антисоветского элемента, ведения следствия и оформления следственных дел. Только после получения санкции прокурора производился арест...».

Втім, на Вільшанщині замість шпигунів і кримінальних злочинців репресували переважно хліборобів. Всі заарештовані вісімдесят років тому люди – Дмитро та Сергій Брингачі, Іван та Сергій Станкови, інші їх земляки, були настільки невинні, що після смерті Сталіна, навіть за радянськими мірками, вже в 1956 році «рішення» позасудового органу, так званої «трійки», було відмінено, а кримінальну справу припинено. У свою чергу – порушено нову. Цього разу щодо колишніх співробітників Вільшанського РВ НКВД, зокрема, згадуваного Ястребова.

Шкода, що справедливість торжествувала запізно. Пожовклі від часу виписки з протоколу №79 засідання трійки при УНКВД по Одеській області від 14 листопада 1937 року свідчать про розстріли болгарів з Центральної України. Оскільки наших болгарів утримували в тюрмі Одеси, то й місце проведення вироку до виконання пов'язане саме з цим містом.

Щоб уявити масштаби безпідставних репресій у Вільшанському районі, загляньте, читачу, до першої книги багатотомника «Реабілітовані історією. Кіровоградська область». Там, на п'ятидесяти дев'яти сторінках подано «Список реабілітованих жертв тоталітарного режиму». А в ньому – поряд з українцями, молдаванами й десятками болгар, котрим повернуто добрі імена. Зокрема, – колгоспника Миколи Апостола з Вільшанки, котрий «протестував проти закриття храму». Розстріляний у 1938, реабілітований в 1956. Хлібороба Петра Балабана, розстріляного за антирадянську агітацію, реабілітований 1989 року. Миколи Бобова, неписьменного селянина, розстріляний за «контрреволюційну діяльність». Колгоспника Василя Боева, розстріляного як члена сфабрикованої чекістами «болгарської контрреволюційної повстанської організації»... Важливо, що не всі болгари терпіли мовчки беззаконня. Дехто намагався чинити спротив. Як член колгоспу «8 Березня» Іван Петков з вилами в руках чинив опір міліції, коли в 1932 році його прийшли розкуркулювати. Нерідко репресували цілі роди. Ось двадцять п'ять болгарів на прізвище Опря, сімнадцять болгарів на прізвище Добров. Десять Сарданових. Сім Владових. П'ять Діордієвих, Станкових... Переважно це жителі Вільшанки, але згадуються також і вихідці з інших сіл (Добре, Чубарівка,) та власне Болгарії.

Федір ШЕПЕЛЬ, краєзнавець, м. Кропивницький

В ПАМ'ЯТЬ О ТЕХ ГОДАХ

Начало ноября месяца запомнится жителям с. Болгарка (Коларовка) Приморского района Запорожской области надолго. Здесь состоялся общерайонный митинг, посвященный 80-летней годовщине массовых расстрелов и репрессий жителей бывшего Коларовского болгарского национального района. На этот митинг прибыли гости из городов Бердянска, Мелитополя, сел Приморского района. Встречали гостей председатель сельского Совета Олег Павличенко и председатель районного болгарского культурно-просветительского общества «Съдружество» Степан Намлиев. Были возложены венки, корзины, букеты цветов у подножия памятного комплекса жертвам репрессий и расстрелов. Звучали гимны Украины и Болгарии. Открыли митинг ведущие в национальных костюмах: Ольга Божкова и Евгения Богданова. Ученики местной школы Виктория Пуд, Назарий Бордюг, Кристина Михайлова продемонстрировали поэтические произведения.

Перед гостями и жителями села выступила дочь расстрелянного в 1937 г. Степана Васильевича Цвяткова, секретаря Коларовского райкома КПУ, который отвечал за создание необходимых условий для всестороннего развития болгарских поселений в районе. Галина Степановна рассказала, что на момент обвинения ее отца в националистической деятельности ей было два годика. Она не могла ничего знать и понять, что же случилось с ее отцом. Она с братом находилась в детских домах, а мать была арестована и отбывала неза заслуженное наказание в лагерях. По счастливой случайности их с братом смогли разыскать близкие родственники. Позже она встретила со своей мамой, пыталась найти могилу отца, но все попытки были напрасными. На примере одной семьи можно представить, чего стоили другим семьям массовые репрессии и расстрелы ни в чем неповинных людей по надуманному обвинению.

От имени Почетного консула Болгарии по трем областям Украины Сергея Желева выступил на митинге Сергей Пачев, доцент кафедры истории, археологии, философии Мелитопольского госуниверситета им. Богдана Хмельницкого. Он пе-

редал слова скорби и памяти родственникам, чьи близкие пострадали в годы массовых репрессий и расстрелов. В речи председателя сельского Совета Олега Павличенко звучали слова памяти нынешнего поколения к тому периоду времени, когда гибли лучшие кадры народного хозяйства, служащие, интеллигенция от произвола властей.

Далее все собравшиеся направились в местную школу для принятия участие в научно-исторической конференции, посвященной событиям 80-летней давности и гибели многих тысяч мирных жителей бывшего Коларовского болгарского национального района. Открыл работу конференции Степан Намлиев, который сообщил о той работе, какую проделало общество «Съдружество» по восстановлению списков погибших в конце 30-х годов прошлого столетия. Сергей Пачев рассказал о нелегкой судьбе крымской болгарки, которую депортировали на север Пермского края, Евдокии Степановны Вербовой. Об истории ее жизни в 2011 г. вышла книга, изданная Центром болгаристики при педуниверситете. Людмила Ноздрина, председатель Бердянского болгарского общества им. М. Хаджийского, рассказала

о той работе, которую проводит общество и Бердянский краеведческий музей по восстановлению правды о тех трагических годах, которые сопровождался лишением свободы и жизни. Ольга Никульча, директор Приморского краеведческого музея, Андрей Райков – частный предприниматель; Татьяна Саввова – директор Преславской ООШ; Любовь Енчева – директор Преславского культурно-образовательного центра; Иван Камурзанов – директор Зеленовского культурно-просветительского общества «Потомки Аспаруха» в своих выступлениях высказали слова скорби о тех событиях, которые происходили на территории их района и пожелали сделать все, чтобы подобное никогда больше не повторилось на нашей земле.

О тех трагических событиях сегодняшнее поколение украинских болгар знает из исторических документов и воспоминаний старшего поколения. Нужна повседневная, кропотливая работа ради справедливости, нужно сплотиться всем и старшим, и младшим для достижения справедливой цели и не допустить того, что происходило в период разгула вседозволенности и террора.

Владимир ПАЧЕВ,
г. Мелитополь